

I dalis

SUGRĮŽIMAS

*Netoli Rokbriuno kaimo
Langedoko provincija Pietų Prancūzijoje
1874 m. vasario 22 d.*

1

NAMO

TĄ RYŲĄ, KAI VISKAS PASIKEITĖ, DŽUZEPAS DIRBO MENDESO vynuogyne ir gerai įdienojus jau buvo visiškai, iki užsimiršimo, įsitraukęs į kasdienes darbus – ėjo nuo vieno vynmedžio prie kito karpydamas sausas, senas šakeles, praėjusių metų spalį jau atidavusias savo uogų derlių, visas aliai vienos sultingas ir prinokusias tarsį moterys vynuoges. Rėžė negailestingai, palikdamas tik naudą duodančius vynuogienojus, užauginsiančius kitą vynuogių kartą. Tokiais prastais vasario orais diena pasitaikė kaip reta graži, ir, nepaisant žvarbos, saulė, regis, užtvindė visą platų Prancūzijos dangų. Protarpiais, užtikęs skynikų paliktą susitraukusią uogą, neduodavo jai pražūti ir pasimėgždavo aitroku *fer servadou** razinos saldumu. Kas kartą pasiekęs vagos galą sukraudavo šakas į krūvą, paskui, ištraukęs iš gretimo laužo išliepsnojusią šaką, įkurdavo naują, ir nuo kartaus dūmo smarso darbuotis darydavosi dar maloniau.

Kaip tik baigė pleškinti vieną tokią krūvą ir pakėlęs akis pamatė per vynuogyną link jo traukiantį Leoną Mendesą, tik nestojantį šnektelėti nė su vienu iš kitų keturių darbininkų.

– Mesjė, – pagarbiai pasisveikino jam prisiartinus.

* Prancūziškų raudonųjų vynuogių tamsia odele veislė, dažnesnė Pietvakarių Prancūzijoje.

– Senjore, – atsakė tas.

Taip jiedu vis pajuokaudavo – Mendesas kreipdavosi į jį, tarsi Džuzepas būtų ne peonas*, o savininkas, tačiau šį kartą nenusi-šypsojo. Prašneko maloniai, bet tiesmukai, kaip visada.

– Šį rytą kalbėjausi su Anri Fontenu, neseniai sugrižusiu iš Katalonijos. Džuzepai, žinios labai prastos. Mirė tavo tėvas.

Džuzepui tarsi lazda kas būtų trenkęs per galvą, tad nesumojo, ką atsakyti. *Tėvas? Kaip gali būti tėvas miręs?*

– Dėl ko jis mirė? – pagaliau nevykusiai atsiliepė.

Mendesas papurtė galvą.

– Anri tik nugirdo, kad mirė spalio pabaigoje. Daugiau nežino nieko.

– ...Grįžtu į Ispaniją, mesjė.

– Gerai apgalvojai? – suabejojo Mendesas. – Šiaip ar taip, jo jau nebėra.

– Ne, turiu vykti.

– Bet ar bus... tau *saugu*? – atsargiai paklausė Mendesas.

– Tikiuosi, kad saugu. Jau seniai svarstau grįžti. Dėkoju, kad buvote man toks geras, mesjė Mendesai. Kad priėmėte mane. Kad mokėte.

Mendesas gūžtelėjo pečiais.

– Tai niekis. Vyndarystėje žmogus niekad nesiliauji mokytis. Neapsakomai gailla, kad likai be tėvo, Džuzepai. Prisimenu, turi vyresnįjį brolių, ar tikrai taip?

– Taip, Donatą.

– Ar jūsų kraštuose paveldi vyriausias? Ar Donatas gauna tėvo vynuogyną?

– Mūsų kraštuose yra paprotys, kad vyriausias sūnus paveldi du trečdalius, o visi jaunesnieji sūnūs dalijasi likutį ir yra ap- rūpinami darbais pragyvenimui. Bet mano šeimoje įprasta – nes žemės yra itin mažai – kad viskas atitenka vyriausiajam. Tėvas

* Bežemis valstietis, darbininkas, juodadarbis (isp.).

visada aiškiai nurodydavo, kad mano ateitis bus susijusi arba su bažnyčia, arba su kariuomene. Deja, netinku nei vienai, nei kitai.

Mendesas liūdnam nusišypsojo.

– Negaliu to smerkti. Prancūzijoje dalijant nuosavybę visiems tuo metu gyviems vaikams prikurta juokingai mažų ūkelių.

– Mūsų vynuogyną šiuo metu sudaro tik keturi hektarai. To beveik užtenka pragyventi šeimai, iš užaugintų vynuogių pagaminus pigaus acto.

– Jūsų vynuogės dabar jau gana geros. Malonus skonis leidžia tikėtis daugiau, ir pigiam actui, po teisybei, vynuogės per geros. Tačiau jums reikia išsikasti rūsius, kad vynas per vasaros karščius neperrūgtų, – santūriai pamokė Mendesas.

Džuzepas labai gerbė Mendesą, bet ką prancūzų vyndarys žinos apie Kataloniją ar vynuogių acto gamybai auginimą?

– Mesjė, esate matę mūsų mažas trobeles purvinomis aslomis, – nekantriai ištarė jis, bet galvoje sukosi mintys apie tėvą. – Mes neturim didelių pilių. Nėra pinigų statyti didžiuliams sandėliams su vyno rūšiais.

Akivaizdu, mesjė Mendesas neketino ginčytis.

– Jei vynuogyno nepaveldi, ką veiksi Ispanijoje?

Džuzepas truktelėjo pečiais.

– Susirasiu darbą.

Beveik esu tikras, kad ne pas Donatą, pridūrė mintyse.

– Turbūt ne savo kaime? Ispanijoje, Riochos srityje, yra keletas vynuogynų, kurie priimtų tave su džiaugsmu, nes esi apsigimęs vynuogių augintojas. Jauste nujauti, ko joms reikia, o rankos pačios tiesiasi apdirbti žemę. Žinoma, Riocha – tai ne Bordo, nors vienur kitur ir pagamina neblogo raudonojo, – išdidžiai dėstė jis. – Bet jei kada panorėtum sugrįžti čia, greitai sutartume dėl darbo.

Džuzepas dar sykį padėkojo.

– Vargu ar vyksiu darbo ieškoti į Riochą arba grįšiu į Langedoką, mesjė. Mano kraštas yra Katalonija.

Mendesas supratingai palinksėjo.

– Savi namai visad kviečia garsiausiai. Keliauk su Dievu, Džuzepai, – tarė jis ir nusišypsojo. – Ir prisakyk broliui išsikasti rūšį.

Džuzepas taip pat nusišypsojo ir papurtė galvą.

Donatas neiškastų duobės net išviete, atsakė – ir vėl tik mintyse.

– Iškeliauji? Ak... Tada geros kloties.

Margita Fonten, Džuzepo šeimininkė, žinių apie jo išvykimą iš-klausė su nesuprantama, kone klatinga šypsenele ir, kaip jam pasirodė, netgi patenkinta. Ta pusamžė našlė buvo vis dar mielo veido ir gana patrauklaus kūno, kad pirmą kartą ją išvydusiam Džuzepui net širdis suplakė smarkiau, tačiau jai niekas daugiau nerūpėjo, tik jos pačios reikalai, tad netrukus vaikino akyse ji prarado savo žavesį. Maitino atmestinais pagamintais valgiais, minkštai klojo patalą, į kurią ir pati kartais atsiguldavo, neslėpdama paniekos, ir elgėsi su juo kaip su negabiu mokiniu savo griežtoje meilės mokslų akademijoje. „Lėtai, nesiblaškydamas. Švelniai! Dieve, vaicine, juk tu ne arklių lenktyne!“ Tikra tiesa – ji su visomis smulkmenomis pamokė, ką galėtų nuveikti vyras. Vaikiną patraukė prie jos, ir pamokos sužadino susidomėjimą, bet jiedu nepajuto vienas kitam jokio švelnesnio jausmo, o paskui dingo ir malonumas, nes galiausiai ji ėmė jam nebepatikti. Suprato, kad jame ji mato tik netašytą kaimo bernioką, niekam neįdomų ispaną, prastai kalbantį vietine oksitanų šnekta, o prancūziškai ir visai nemokantį. Tad kitą rytą anksti jis išvyko, gana sausiai ištaręs sudiev, tuo pačiu keliu, kuriuo ir atvyko į Prancūziją, tyliai, neatkreipdamas niekieno dėmesio ir niekam nesugildęs širdies. Ant vieno peties nešėsi drobinę kuprinę su dešrelėmis, prancūzišku batonu – bagetu – ir buteliu vandens. Ant kito peties turėjo pasikabinęs suvyniotą antklodę ir pasirišęs virvele mesjė Mendeso dovaną, nedidelį odmaišį su vynu. Saulė pasislėpė už debesų, ir dangus nupیلko tarsi balandžio gurklys; diena pasitaikė vėsi, bet sausa, kietas kelias, kad ir dulkėtas, tiko

keliauti pėsčiomis. Laimė, buvo pripratęs, sunkiai dirbdamas per dieną, būti ant kojų. Prieš akis laukė ilga kelionė, tad jis patraukė ryžtingu, nors neskubriu žingsniu.

Pirmą dieną buvo numatęs pasiekti pilį Sen Klero miestelyje. Atvykęs ten vėlyvą popietę stabtelėjo prie nedidukės Šv. Nazaro bažnyčios ir kunigo pasiklausė kelio į tokio žmogaus, mesjė Mendeso draugo, vardu Šarlis Hudonas, vynuogyną. Susirado vyno daryklą, perdavė mesjė Hudonui savo pono linkėjimus ir gavo jo leidimą pernakti patalpoje su statinėmis.

Subrėškus vakarui jis atsisėdo ant grindų šalia statinaičių ir užkando duonos su dešra. Hudono sandėlis buvo švarus, niekur nė dėmelės. Tirštas, saldus fermentuojamų vynuogių aromatas neužgožė kitų kvapų – gaižiai trenkė šviežia ažuolo mediena ir siera, kuria prancūzai smilko butelius ir statines naikindami nešvarumus. Pietų Prancūzijoje daugiausia siera ir deginama, baiminantis visų ligų, ypač filokseros*, tos vynuogynus šiaurėje nusiaubusios Dievo rykštės – smulktės muselės, graužiančios vynmedžio šaknis. Šis sandėlis priminė jam panašų Mendeso vyno darykloje, nors Leonas Mendesas gamino raudonuosius vynus, o Hudonas tik baltąjį iš *chardonnay*** vynuogių. Džuzepas teikė pirmenybę raudonajam ir dabar leido sau pasimėgauti gurkšneliu iš odmaišio. Gėrimas šiek tiek mušė į galvą – rūgštus ir grynas, tai buvo *vin ordinaire*, įprastas stalo vynas, kurį galėjo įpirkti bet kuris Prancūzijos darbininkas, ir vis dėlto geresnis už bet kurį kadaise Džuzepo ragautą savo kaime.

Jis išdirbo dvejus metus Mendeso vynuogyne, paskui metus pildė savo žinias darbuodamasis vyno rūsiuose, o ketvirtus praleido vyno statinių sandėlyje, kur likimas jam suteikė progą paragauti tų vynu, apie kurių ypatumus jis nebūtų drįšęs nė svajoti.

* Vabzdys *Phylloxera vastatrix* – vynuogių kenkėjas.

** Žalios spalvos vynuogių veislė, naudojama gaminant baltąjį vyną. Kilusi iš Rytų Prancūzijos Burgundijos vyno regiono.

– Langedokas garsėja savo geru *vin ordinaire*. Gaminu tikrą vyną, gal kiek geresnį už įprastinį. Retai kada per savo kvailumą ar nenusisekus pagaminu prastesnį, – sakė jam mesjė Mendesas, – bet dažniausiai, dėkui Dievui, maniškis būna geras. Žinoma, *pui-kaus* vyno nesu padaręs – išlaikiusio amžių išbandymus, išskirtinio, kaip legendinių Lafitų ar Aukštutinės Brionės vyndarių.

Bet jis nesiliovė bandęs. Nenuilsdamas siekė paties geriausio *Cru** – tobulybės, kurią jis vadino „dieviškuoju vynu“, ir jei tik surinkdavo derlių, teikiantį palaimą jo stemplei ir gomuriui, savaitę švytėdavo iš džiaugsmo.

– Ar užuodi aromata? – prisispyręs kamantinėdavo Džuzepą. – Ar jauti tą gilumą, tą nenusakomą kvapą, dirginantį sielą, gėlių aromata, slyvų skonį?

Padedamas Mendeso, jis pradėjo išmanyti, koks galėtų būti vynas. Gal tas būtų verčiau palikęs Džuzepą neišprusėliu. Dabar jis suprato, kad jo kaimo vyndarių gaminamas skystas rūgštus gėralas buvo itin prastas. Arklio šlapimas, niūriai mintijo jis. O gal būtų buvę geriau ne Ispanijoje šauktis nelaimės ant savo galvos, bet pasilikti Prancūzijoje su Mendesu ir neriantis iš kailio auginti vis geresnius derlius? Ramino save, kad dabar jau turėtų būti saugu grįžti namo. Praėjo ketveri metai, ir jokio ženklo, kad ispanų valdžia jo ieškotų.

Jam buvo nesmagu pripažinti, kad kartų kartos jo šeimoje gyvenimą išaikvojo gamindamos tokį prastą vyną. Vis dėlto jie buvo geri žmonės. Lenkė nugarą sunkiai dirbdami. Tada vėl prisiminė tėvą. Pabandė įsivaizduoti Marselį Alvaresą, bet į galvą lindo tik nereikšmingos smulkmenos – didžiulės tėvo plaštakos, retai kada veidą nušviečianti šypsena. Apatinėje dantų eilėje švarplė, priekyje trūko danties, o dar du greta buvo kreivai suaugę. Be to, iškrypęs nuo netikusios avalynės buvo ir mažasis kojos pirštas. Kartais *padre* dirbdavo išsiavęs – jam patiko basomis pajusti žemę,

* *Grand Cru* – išskirtinis derlius (pranc.).

lendančią į nedailius tarpupirščius. Pamažu tirštėjo sutemos už palubėje įtaisytų langų, ir tamsoje gulėdamas ant nugaros jis pasidavė užplūdusiems prisiminimams, taip pirmą kartą leisdamas sau pasinerti į patį tikriausią gedulą. Galiausiai taip išsikankinusį priveikė miegas, ir jis užsnūdo tarp vyno statinių.

Kitą dieną oras subjuro. Nakčiai artėjant Džuzepas susisupo į antklodę ir įsirausė į šieno kupetą ūkio laukuose. Pūvančio šieno skleidžiamoje šilumoje pasijutęs savas sykiu su kitais kaugėje įsitaisiusiais gyviais, jis sulaukė saulėtekio. Tą naktį jį aplankė du sapnai. Pirmasis negeras, tiesiog baisus. Paskui, dėkui Dievui, jis susapnavo Teresą Galjego ir pabudęs prisiminė tai ypač ryškiai, iki pačių mažiausių skausmingų smulkmenų. Tuščias sapnas, sudraudė jis save. Praėjo jau ketveri metai, ir ji, be abejo, dabar ištekėjusi ar dirba kur nors toli nuo kaimelio. Arba ir viena, ir kita.

Įdienojus jam smarkiai pasisekė, nes vežikas leido užsikarti ant malkų rietuvės, traukiamos dvejeta jaučių su raudonais mediniais bumbulais ant ragų smaigalių. Nukritus kokiai pliauskai ant kelio, Džuzepas nušokęs užmesdavo ją atgal ant krūvos. Šiaip ar taip, palyginti ištaigingai pravažiavo ant tos krūvos daugiau kaip tris lygas*. Deja, trečioji jo kelionės naktis praėjo toli gražu ne taip patogiai. Tamsa jį užklupo einantį miškinga vietoje, tad aplinkui nesimatė nei kaimo, nei sodybos.

Jo manymu, buvo jau perėjęs Langedoką, ir tas miškas, kuriuo dabar keliavo, priklausė Rusijono provincijai. Dieną tokia vietoje jam visai patiko, jis iš tikrųjų mėgo, susidarius medžiotojų būreliui, patraukti į miškus. Tačiau atsidurti čia sutemus jam buvo ne prie širdies. Be žvaigždžių, be mėnulio danguje atrodė beprasmiška apgraibomis ieškoti kelio. Iš pradžių jis atsistojo ant žemės, nugara atsirėmęs į didžiulės pušies kamieną, bet netrukus miško platybėse be perstojo švilpaujantis vėjas taip atėmė vaikinui drąsą,

* Ilgio matas – maždaug trys mylios arba 4,8 km.

kad jis užsikabarojo ant apatinių tos pušies šakų, o paskui užkopė dar aukščiau, kol pasijuto gerokai atitrūkęs nuo žemės.

Susigūžęs tarpušakyje bandė kiek įmanydamas siaustytis antklode, tačiau pastangos buvo bergždžios, ir itin nepatogiai atsitūpusį jį pamažu perėmė šaltis. Iš neperregimos tamsos tarpais atsklisdavo garsai. Tai pelėdos ūbavo tolumoje. Tai gūdžiai ulbavo balandžiai. Tai kažkas sukliegė ausį rėžiančiu balsu... Kas? Jam pasirodė, kad kiškis ar kitas koks žudomas padarėlis.

Tada tiesiog po juo ant žemės pasigirdo, kaip vienas į kitą šiurkščiai trinasi kūnai. Kriuksėdami, šnopusdami, paskui garsiai šnarpšdami. Sutraškėjo trypiama miško paklotė. Jis suprato – tai šernai. Bet matyti nematė. Gal jų tebuvo keletas, nors vaizduotė jau piešė didžiulę bandą. Jei būtų iškritęs, vienas kuilyls siaubingomis iltimis ir aštriomis kanopomis būtų sutaršęs jį mirtinai. Jokios abejonės, tie žvėrys pajuto dešros ir sūrio kvapą, nors jis suprato, kad ir šiaip būtų suriję bet ką. Kadaisė tėvas jam pasakojo savo jaunystėje matęs šernus plėšant ir ėdant gyvą arklį sulaužyta koja.

Džuzepas stipriai įsikibo į medžio šaką. Po kiek laiko išgirdo, kaip šernai traukiasi. Vėl viskas aptilo, tik šaltis smelkė iki kaulų. Jam rodėsi, kad naktis niekada nesibaigs.

Kai pagaliau prašvito, jokių žvėrių jau nebuvo nei matyti, nei girdėti. Jis išlipo iš medžio ir žingsniuodamas siauru takeliu pusryčiams užkando dešros. Po nemiegotos nakties jautėsi pavargęs, tačiau įprasto žingsnio nelėtino. Apie vidudienį medžiai ėmė retėti, atsivėrė laukai, o vienu tarpu priekyje jam pasisėkė išvysti aukštesnius kalnus. Po geros valandos, priartėjus prie Pirėnų, pradėjo smarkiai lyti, ir jis įlėkė slėptis nuo lietaus pro atdaras duris – tai buvo daržinė, sujungta su dailiu ūkiniu pastatu.

Daržinėje vyriškis su sūnumi liovėsi mėžti karvės gardą ir įbedė į jį akis.

– Kas čia dabar? – stačiokiškai tarstelėjo jis.

– Ėjau pro šalį, mesjė. Gal galėčiau pralaukti čia valandėlę, kol nustos taip baisiai pliaupti?

Vyriškis atidžiai jį nužvelgė, akivaizdžiai nepatenkintas, kad čia jį atvijo lietus, ir Džuzepui tai neprasprūdo pro akis.

– Na gerai, – atsakė ūkininkas ir kiek pasisuko, kad mosuodamas aštriadante šake galėtų stebėti nepažįstamąjį.

Vis dar pylė kaip iš kibiro, bet, užuot mindžikavęs, Džuzepas paėmė atremtas į sieną šakes ir stojo dirbti sykiu su anais dviem. Netrukus jiedu jau susidomėję klausėsi jo pasakojimo apie šernus.

Ūkininkas palinksėjo galva.

– Bjaurūs padarai tie prakeikti šernai. O veisiasi nelyginant žiurkės. Visur jų gyvas galas.

Džuzepas dirbo sykiu, kol buvo išmėžtas visas tvartas. Per tą laiką šeimininkas sušvelnėjo, pasidarė draugiškesnis ir pasakė, kad Džuzepas galys apsinakvoti daržinėje, jei tik turi noro. Tad šią naktį jis išmiegojo be sapnų, iš vieno šono jaukiai šildomas trijų stambiųjų karvių, o iš kito – didelės šviežio mėšlo krūvos. Kai rytą iš upeilio už namo jis sėmėsi vandens į butelį, ūkininkas jam pasakė, kad netoliese į vakarus yra kalnų perėja, kuria keliauja daug žmonių.

– Ten kalnų grandinė yra pati siauriausia. Perėja žema, gali kirsti sieną per pusketvirtos dienos. Arba, jei paėjėsi į vakarus maždaug porą lygų, užėsi aukštesnę perėją. Ta naudojasi nedaugelis, nes yra gerokai ilgesnė už šią. Užtruktum dar porą dienų, reikėtų paklampoti per sniegą, bet jis negilus... Be to, aukštutinėje perėjoje prie sienos nėra sargybinių, – supratingai pridūrė šeimininkas.

Džuzepas prisibijojo sargybinių. Prieš ketverius metus jų vengdamas prasigavo į Prancūziją; stengėsi keliauti vos įžiūrimais kalnų takeliais per miškus, dažnai pasiklysdamas, baimindamasis bet kurią akimirką įsmukti į tarpeklį, jei tik pasienio sargybiniai pirmiau jo nepašaus. Tada patyrė, kad geriausiai apie kontrabandininkų kelius išmano pasienio gyventojai, tad dabar pasinaudojo šio žmogaus patarimu.

– Pakeliui aukštutinėje perėjoje yra keturi kaimai, juose galėtum prašytis prieglobsčio ir maisto, – toliau kalbėjo vyriškis. – Reikėtų tau kas vakarą sustoti, nors kely užtruktum tik keletą valandų

šviesaus dienos meto, mat vos išėjęs iš kaimo nerastum nei maisto, nei užuoglaudos nakvynei. Vienintelė perėjos atkarpa, kada turėtum pasiskubinti, – tai ilgoka kelionė iki ketvirtojo kaimo.

Ūkininkas Džuzepui pasakė, kad aukštutinė perėja išvestų jį toliau į rytus, į Aragono sritį Ispanijoje.

– Ten nekeltų grėsmės karlistų* milicininkai, nors kovotojai raudonomis beretėmis** retkarčiais įlenda gana toli į Ispanijos kariuomenės valdas. Pernai liepą jie nukeliavo iki pat Alpenso*** ir išžudė aštuonis šimtus ispanų kareivių, – pasakojo jis. Tada žvilgtelėjo į Džuzepą. – Ar atsitiktinai nesi įsipainiojęs į tuos nesutartimus? – apdairiai pasiteiravo.

Džuzepui jau knietėjo sakyti, kad pats kadaise vos neužsidėjo raudonos beretės, bet tik papurtė galvą.

– Ne.

– Protingai mąstai. Dieve! Kai jūs, ispanai, susikimbat vieni su kitais, tai nesurastumėt sau baisesnių priešų, – apibendrino jis.

Džuzepui nedaug tetrūko įsižeisti, bet, kita vertus, argi tai ne tiesa? Pasitenkino atsakydamas, kad pilietinis karas pareikalavo pastangų.

– Kam reikėjo tiek žudynių? – paklausė tas žmogus.

Ir Džuzepas norom nenorom leidosi aiškinti jam Ispanijos istoriją. Kaip ilgą laiką Ispanijos sostą galėjo paveldėti tik pirmieji karališkosios šeimos sūnūs. Kaip dar prieš Džuzepui gimstant karalius Ferdinandas VII, matęs, kaip trys jo žmonos miršta taip ir nesulaukusios kūdikių, o ketvirtoji žmona padovanojo jam viena po kitos dvi dukteris, įtikino Ispanijos įstatymų leidėjus pakeisti šią nuostatą ir pavadinti jo pirmagimę Izabelę būsimąja karaliene. Tai ne juokais įsiutino jo jaunesnįjį brolių, infantą Karolį Mariją Isidrą, turėjusį paveldėti karalystę po Ferdinando.

* Ispanijoje: pretendento į sostą Karolio V rėmėjai, vėliau, nuo 1833 m., rėmėjai jo palikuonių.

** Skiriamasis karlistų kovotojų galvos apdangalas per karlistų karą.

*** Vietovė Barselonos provincijos šiaurėje.

Kaip Karolis sukėlė maištą ir pabėgo į Prancūziją, o jo konservatyvieji šalininkai, likę Ispanijoje, susivienijo ir sukūrė ginkluotą miliciją, kovojančią iki šių dienų.

Bet Džuzepas kai ko nepasakė – kad ta kova privertė jį patį pabėgti iš Ispanijos ir kainavo jam ketverius gyvenimo metus.

– Man nusispjaut, kuris iš karališkųjų asilų sėdi soste, – karčiai užbaigė jis.

– Ak, je, kas iš to, kad paprastas, kad ir nuovokus, žmogus ims sukti galvą dėl tokių dalykų? – pritarė ūkininkas ir pardavė Džuzepui nediduką apskritą sūrį iš karvės pieno – ir labai nebrangiai.

Kai jis patraukė per Pirėnus, aukštutinė perėja pasirodė besanti ne kažin kas daugiau, tik siauras vingiuotas takelis, kuris tai kilo, tai leidosi žemyn, paskui vėl kilo ir vėl leidosi. Prieš jį stūksojo kalnai, atšiaurūs ir tikroviški, aštriomis rudomis, padengtomis sniegu viršukalnėmis, ties horizontu pranykstančiomis mėlyname danguje. Pasitaikydavo vienur kitur pušynų, išsibarsčiusių tarp plikų skardžių, bet kaip suverstų uolienuų ir žemės atodangų. Kartais, užkilęs dar aukščiau, jis stabteldavo ir įsižiūrėdavo į tarsi pasakoje atsiskleidžiantį pribloškiantį vaizdą. Baiminosi meškų ir šernų, tačiau nesutiko jokių žvėrių; tik kartą pamatė tolumoje kelis būrelius elnių.

Pirmas kaimelis, kurį jis užėjo, buvo vos keletas viena prie kitos prilipusių trobelių. Džuzepas davė monetą ir gavo permiegoti ožkų piemens pašiūrėje šalia ugniakuro. Naktį praleido vargingai, nes kando mažutėliai juodi vabaliukai – tie kenkėjai neskubėdami sotinosi jo krauju. Kitą dieną keliaudamas jis nusikasė niežtinčias vietas.

Antras ir trečias kalnų kaimeliai buvo didesni ir geresni. Vieną naktį jis užmigo virtuvėje prie viryklės, o kitą – ant plataus suolo batsiuvio dirbtuvėje; vabalų nebuvo, tik į nosį smarkiai trenkė sodrus odos kvapas.

Ketvirtą rytą jis pakirdo anksti ir, turėdamas galvoje ūkininko įspėjimą, iš karto pagreitino žingsnį. Vietomis buvo nelengva

prasigauti takeliu, bet, kaip ir sakė tas žmogus, tik neilga kelio atkarpa pačioje aukščiausioje viršukalnėje buvo padengta sniegu. Džuzepas nebuvo pratęs prie sniego ir jo nemėgo. Galvoje jam sukosi vaizdai, kaip susilaužo koją ir mirtinai sušąla ar miršta iš bado baisioje baltoje dykynėje. Sustojęs sniege pasitiekė sau vienintelį šaltą užkandį iš atsargai pasilikto sūrio ir suvalgė jį visą, tarsi jau dabar būtų jautęs badą, luktelėdamas, kad kiekvienas brangus kąsnelis lėtai ir skaniai ištirptų burnoje. Tačiau nei jis peralko, nei susilaužė koją, negilus sniegas lėtino žingsnį, bet didelio vargo nepatyrė.

Tik atrodė, kad mėlynuojantys kalnai amžinai trauksis nuo jo tokiu pat kaip jo greičiu.

Nepamatė savo priešų karlistų raudonomis kepurėmis.

Nematė ir savo priešų – vyriausybės kariuomenės karių.

Nematė nė vieno prancūzo ar ispano ir nenuvokė, kur galėtų eiti siena tarp valstybių.

Jis jautėsi tarsi Pirėnų kalnais ropojanti skruzdėlė – vienui vienas visame pasaulyje, pavargęs ir sunerimęs, nes jau pradėjo temti. Ir prieš pat tamsą priėjo kaimą – ten priešais smuklę ant suoliuko sėdėjo senukas, o du berniūkščiai mėtė pagalį į liesą geltoną šunį, bet tas nė nesijudino.

– Gaudyk, tu tingine, tu nususėle! – šuktelėjo vienas.

Džuzepui dingtelėjo – ar tie žodžiai ne kataloniški, ir jis suprato, kad atsidūrė netoli Ispanijos.